

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису

СЕМЕНЮК АЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

**ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність: 014 «Середня освіта. Географія»

Освітньо-професійна програма Середня освіта. Географія. Економіка

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

СЛАЩУК АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

кандидат географічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри економічної та соціальної географії

від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

доц. Т. Г. Погребський _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	5
1.1. Суть та загальні принципи проєктного методу навчання.....	5
1.2. Класифікація проєктів за різними ознаками.....	12
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ СВІТИ.....	20
2.1. Принципи використання проєктного методу на уроках географії.....	20
2.2. Практичне застосування методу проєктів на уроках географії.....	24
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ТА БАТЬКІВ В ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	45
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні освітній процес повинен будуватися на технологіях, які поєднують у собі методи формування суспільної свідомості (інформування, пояснення, коментування, переконання, узагальнення) і методи залучення до соціально-культурної діяльності, шляхом якої знання перетворюються в переконання, норми та принципи поведінки. Саме такою є проєктна технологія навчання.

Проєктна діяльність зараз є одним із найбільш перспективних методів навчання. За своєю суттю робота над проєктом має інноваційний характер, оскільки вимагає застосування нових знань; формує вміння діяти і приймати рішення самостійно, шукати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології, розвиває критичне мислення, сприяє саморозвитку особистості.

Завдання вчителя географії, як і інших вчителів предметників, на нинішньому етапі полягає у розвитку в дитини вміння самостійно здобувати знання, а мета кожного уроку – розвивати світорозуміння, прилучати дитину до відчуття власних відкриттів. Тому, використання проєктного методу на уроках географії є доцільним, оскільки формує в учнів продуктивне і критичне мислення. Проєкт дозволяє подолати розрив між навчальною і навчально-дослідницькою роботою.

Об'єктом дослідження є освітній процес в закладах загальної середньої освіти.

Предметом дослідження є використання проєктного методу у сучасній школі на уроках географії.

Мета магістерської роботи – вивчення технології та умов застосування методу проєктів при вивченні географії у закладах загальної середньої освіти.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати суть та загальні принципи проєктного методу навчання;
- визначити зміст, класифікацію та технологію використання проєктного методу;

- ознайомитись із сучасними прийомами реалізації проєктної технології на уроках географії;
- обґрунтувати можливість використання методу проєктів на уроках географії в закладах загальної середньої освіти за різними модельними програмами;
- проаналізувати роль вчителя та батьків у реалізації проєктної діяльності.

Апробація результатів дослідження. Деякі положення магістерської роботи висвітлено на VIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів» (м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р.) та на IX Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів» (м. Луцьк, 8–9 листопада 2024 р.):

1) Слащук А., Семенюк А. До питання дослідження розселення населення Маневицької територіальної громади КаміньКаширського району Волинської області. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.- практи. інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 28-30.

2) Слащук А., Качаровський Р., Семенюк А. Демографічна ситуація в Рокитнівській ТГ Рівненської області: сучасний стан та перспективи розвитку. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали IX Міжнар. наук.- практи. інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 8–9 листопада 2024 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 53-56.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Суть та загальні принципи проєктного методу навчання

В останні роки в закладах загальної середньої освіти серед інтерактивних методів навчання набув популярності метод проєктів. Проєктну технологію навчання розробили в 20-ті роки ХХ ст. американські педагоги Дж. Дьюї та В. Кілпатрик. Проєктна технологія навчання передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих методів, прийомів та засобів. Отже, основною метою проєктної технології є стимулювання в учнів інтересу до певних проблем, які передбачають володіння певною сумою знань, та через проєктну діяльність, а саме розв'язання однієї або декількох проблем, показати практичне застосування надбаних теоретичних знань та практичних навичок [13].

Засновник методу Дж. Дьюї вважав, що важливим є лише те, що має практичний результат, і вважав за необхідне розвивати критичне та абстрактне мислення, вміння працювати з інформацією [49].

У проєктній діяльності він виділив шість етапів:

1) Усвідомлення утруднення та формулювання проблеми, яку необхідно вирішити.

2) Розгляд всіх можливих шляхів розв'язання.

3) Висунення припущень як гіпотези.

4) Реалізація процесу відповідно до гіпотези.

5) Аргументація та упорядкування виявлених фактів.

6) Практична чи уявна перевірка правильності висунутої гіпотези

Джон Дьюї запропонував будувати навчальний процес на активній основі, спираючись на цілеспрямовану діяльність учнів, враховуючи їхні індивідуальні інтереси до різних видів знань. У багатьох країнах, таких як

США, Велика Британія, Бельгія, Німеччина, ідея технології проєктування знайшла широкий відгук і впровадження [41].

Послідовник Джона Дьюї, Вільям Кілпатрик вдосконалив систему роботи над проєктом. Суть методики полягає в тому, що в поєднанні з вивченням окремих тем навчальної програми учні планують проєкти конкретних робіт, застосовуючи в процесі виконання набуті раніше знання. Проєкти чи завдання вчитель спочатку обговорює з дітьми на факт їх здійсненності.

Метод проєктів виник на початку ХХ століття у зарубіжній педагогіці, як результат новітніх педагогічних ідей. Педагоги зрозуміли, що регулювання інтелектуальної діяльності може діяти як стримуючий чинник, що обмежує ініціативність та творчість учнів. Це призвело до появи концепції «вільного виховання», розпочався етап створення «вільних», «відкритих шкіл» та дитячих громад. Новаторів об'єднували переконання в необхідності розвивати творчі, природні задатки учня, надаючи йому можливість на власному досвіді пізнавати світ [4].

За визначенням Дж. Пітта, «Метод проєктів – це не алгоритм, що складається з чітких етапів, а модель творчого мислення й прийняття рішень». Загальний процес роботи над проєктом Дж. Пітт представляє у вигляді схеми, яка зображена на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Загальний процес роботи над проектом

В «Українському педагогічному словнику» [8] подано визначення, зяким: «метод проектів – це організація навчання, за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів».

Зараз дуже багато вчених займаються дослідженням проектної технології навчання. Розглянемо тлумачення визначення «метод проектів» у працях українських науковців (табл 1.1.):

Таблиця 1.1

Поняття «метод проектів» у науково-педагогічній літературі

Автор	Визначення поняття «метод проектів»
Кримський С. Б. [22]	систематична форма організації діяльності у взаємозв'язку її теоретичних і практичних аспектів
Василевська Л.С. [5]	процес, який розвиває проектувальні навички його учасників, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати набуті знання на практиці, формує вміння самостійно конструювати власну діяльність
Ісаєва Г. М. [17]	освітня технологія, яка спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку

Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О.І. [2]	інноваційна форма організації освітнього середовища, в основі якої лежить комплексний характер діяльності тимчасового колективу спеціалістів в умовах активної взаємодії з навколишнім середовищем
Бодько Л. [3]	освітня технологія, спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь та навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку
Янкович О. [48]	спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологією), яка має завершитись реальним практично відчутним результатом

Метод проекту для вчителя полягає у створенні таких умов під час освітнього процесу, в яких результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня, його продуктивної діяльності. При використанні проектної технології вирішується ряд різноманітних рівнів дидактичних, навчальних, розвивальних завдань, а саме:

- 1) розвиваються пізнавальні здібності учнів;
- 2) формуються вміння самостійно конструювати свої знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі;
- 3) активно розвиває критичне мислення, сферу спілкування.

Існує ряд вимог, які ставляться до організації проектної технології:

- наявність значної дослідницької проблеми (завдання), яка вимагає комплексних знань, дослідницького пошуку для її вирішення;
- практичне, теоретичне, пізнавальне значення очікуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, групова, парна) діяльність учнів;
- структурування основної частини проекту (із зазначенням поетапних результатів);
- використання різних методів дослідження.

Проект, як і інші процеси у своєму розвитку, проходить кілька етапів, які вчителі розрізняють по-різному. Розкриваючи зміст етапів проектування, можна визначити загальну технологію проектної діяльності (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Етапи проектної діяльності за А. Сидоренком [5]

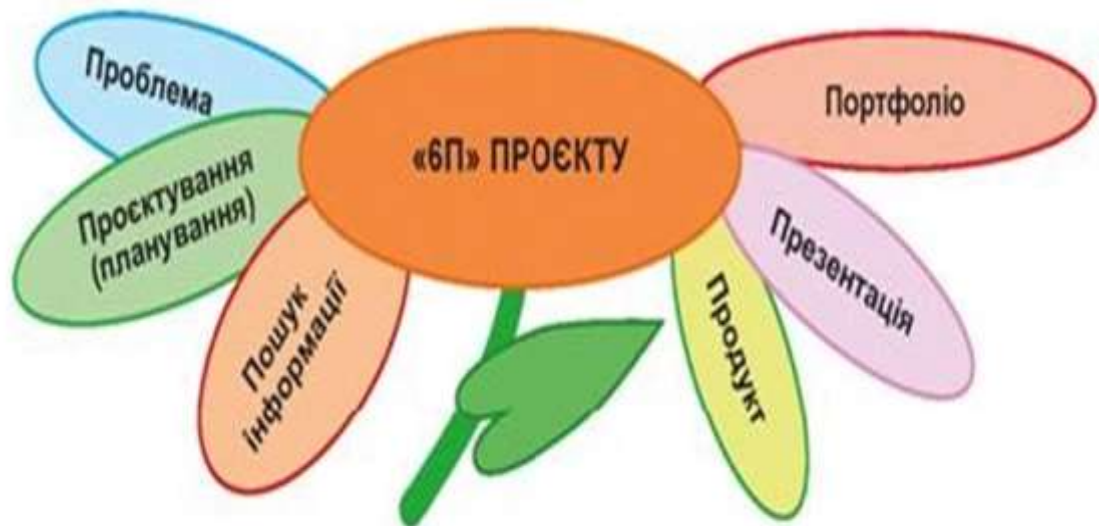
Етапи	Завдання	Зміст діяльності
	Підготовка проекту. Визначення теми і	Учні: обговорення, пошук

Підготовчий	мети проєкту.	інформації. Вчитель: заява задуму, мотивація, допомога у постановці завдань.
	Планування проєкту: а) визначення джерел, засобів збору, методів аналізу інформації, засобів представлення результатів; б) встановлювання критеріїв оцінки результату і процесу.	Учні: формулюють завдання і виробляють план дій. Вчитель: коригує, пропонує ідеї, висуває пропозиції.
Практично-виконавчий	Збір інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент).	Учні: збирають інформацію. Вчитель: спостерігає, непрямо керує діяльністю
	Аналіз інформації, формулювання висновків.	Учні: аналізують інформацію. Вчитель: коригує, спостерігає
	Оформлення результатів	Учні: виконують технологічні операції, самоконтроль. Вчитель: контроль за якістю
Заключний	Підготовка проєкту до захисту. Подання і оцінка результатів (усний, письмовий звіт та оцінка результатів і процесу дослідження за вчасно встановленими критеріями). Презентація проєкту. Захист проєкту. Оцінка проєкту. Оголошення результатів.	Учні: готують проєкт до презентації та захисту, подають критерії оцінки, презентують та захищають проєкт. Вчитель оцінює проєкт.

Система послідовних дій виконавців та керівника дає можливість організувати проєктну діяльність в умовах сучасної школи. Таким чином, проєкт складається з шести «П» (рис. 1.2):

- 1) проблема;
- 2) проєктування (планування);
- 3) пошук інформації;
- 4) продукт;
- 5) презентація.
- 6) шосте «П» – це портфоліо (папка проєкту).

Рис. 1.2. Структура проєкту

При організації роботи учнів за методом проєктів учні можуть працювати не тільки самостійно, а й працювати в команді, що дає змогу набуту комунікативних умінь і навичок: працювати в команді із широкими можливостями, розглядати ту саму проблему з різних точок зору.

В цьому контексті В. Ассаул [1] виділяє такі етапи роботи над проєктом (рис. 1.3):

1. Формування цілей, виявлення проблеми, суперечностей, формулювання завдання.
2. Обговорення можливих варіантів обстеження, вибір способів дослідження.
3. Самоосвіта і актуалізація знань.
4. Продумування ходу діяльності, розподіл обов'язків.
5. Безпосереднє дослідження: вирішення окремих завдань, компонування тощо.
6. Узагальнення результатів і висновки.
7. Наявність успіхів та помилок. Корекція.

Рис. 1.3. Алгоритм виконання проєкту

За словами В. Ассаула, за допомогою проєктного навчання діти засвоюють всю техніку розв'язування завдань: від постановки проблеми до представлення результату [1].

Тематика проєктів може стосуватися якогось теоретичного питання шкільної програми з метою поглибити знання окремих учнів з цього питання, диференціювати процес навчання. Найчастіше, однак, теми проєктів, особливо рекомендовані органами освіти, відносяться до якогось практичного питання, актуального для практичного життя і разом з тим, що вимагає залучення знань учнів не по одному предмету, а з різних областей, їх творчого мислення, дослідницьких навичок. Таким чином, до речі, досягається цілком природна інтеграція знань [40].

Отже, перевага проєктної діяльності полягає в тому, що учні набувають таких навичок:

- планувати свою роботу;
- використання кількох джерел інформації;
- самостійний підбір і накопичення матеріалів;
- аналізувати та порівнювати факти;
- аргументувати думку;

- приймати рішення;
- створення кінцевих продуктів (фільмів, журналів, проектів, сценаріїв);
- презентувати роботу аудиторії;
- оцінювати себе та свою команду [40].

Проектний підхід вчить учнів особистісної відповідальності та самодисципліни, розвиває навички прийняття рішень, формує почуття причетності, виховує ініціативу, допитливість та креативність, бажання служити інтересам громади та громадянську відповідальність. Відпрацьовані в процесі роботи над проектом вміння та навички учень зможе використовувати у подальшому житті.

1.2. Класифікація проектів за різними ознаками

Освітні проекти класифікуються за змістом, ступенем інтеграції шкільних предметів, кількості учасників, прийомом переважаючої діяльності, використання різних засобів навчання.

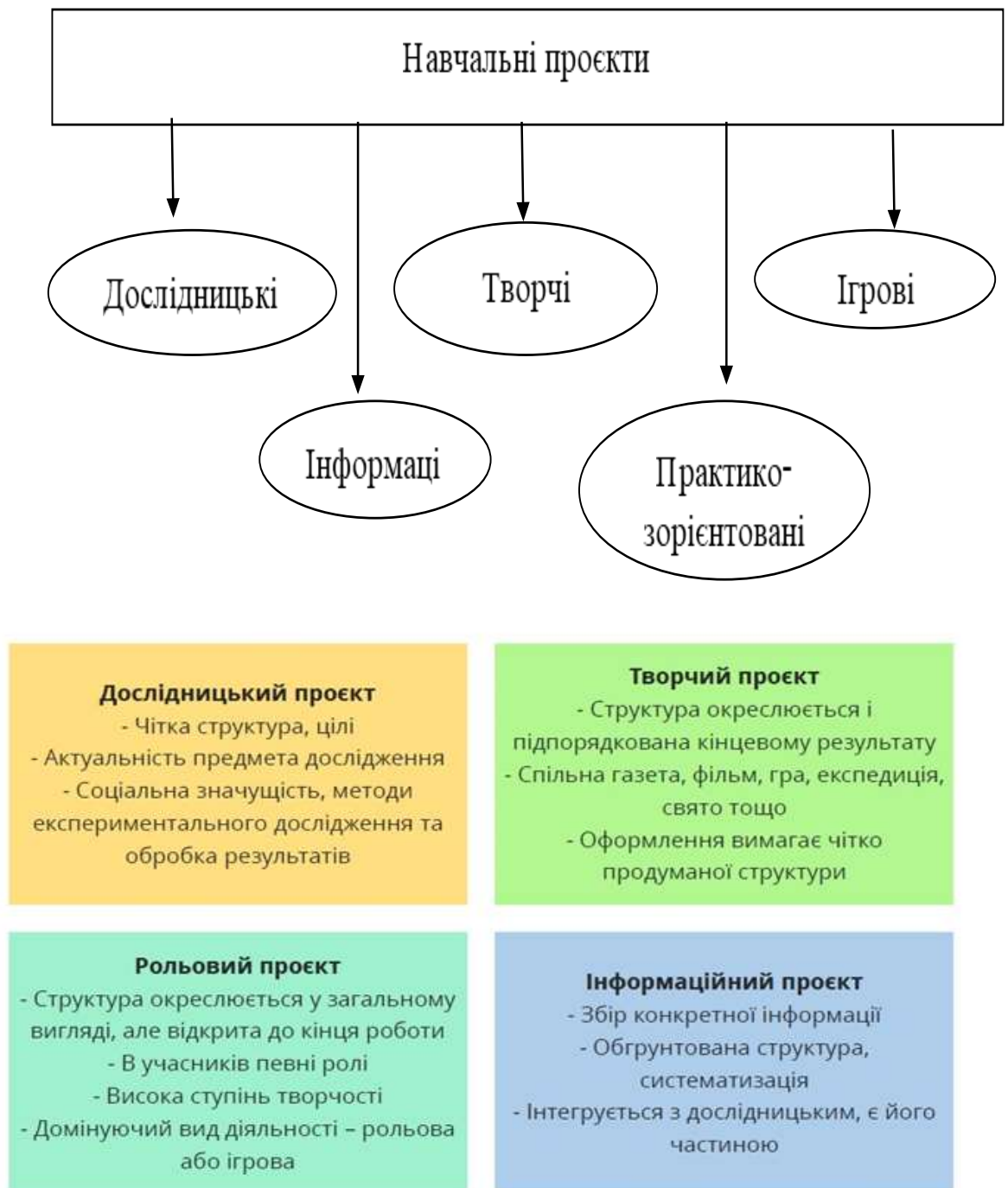
Вперше класифікацію навчальних проектів розробила американський професор Е. Коллінгс [51], поділивши проекти наступним чином:

Таблиця 1.3

Класифікація навчальних проектів за Є. Коллінгс [51]

Ігрові	Розповідні	Екскурсійні	Конструктивні
Проекти, які передбачають групові заняття з дітьми: різноманітні ігри, народні танці, драматичні постановки тощо	Проекти, які передбачають розповіді дітей у найрізноманітнішій формі: усній, письмовій, вокальній, художній, музичній тощо	Проекти, які передбачають проведення цільових екскурсій, метою яких є вивчення проблем, пов'язаних з навколишньою природою і суспільним життям	Проекти, які націлені на створення корисного продукту

М. Фіцула називає такі види навчальних проєктів: дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні, практико-зорієнтовані (рис. 1.4) [47].

Рис. 1.4. Типи навчальних проєктів

Кожен із вище зазначених може бути прикладним, монопроєктом чи міжпредметним (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Види навчальних проєктів

Такі дослідники, як І. Єрмаков, С. Шевцова, Д. Пузіков пропонують такі типи навчальних проєктів у процесі формування життєвих навичок (рис. 1.6).

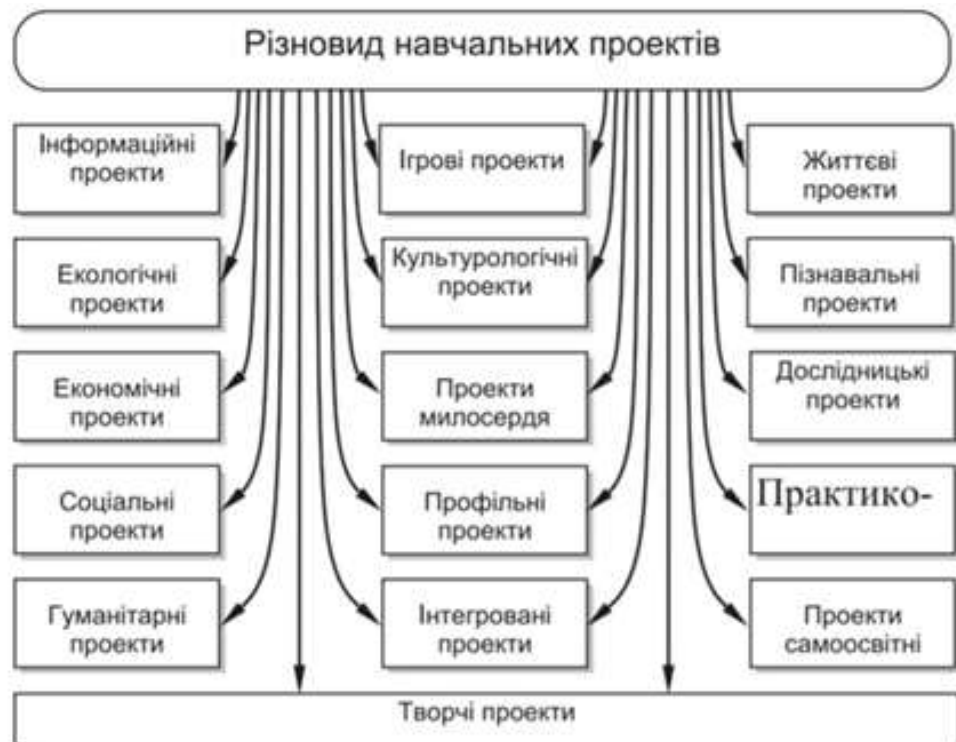

Рис. 1.6. Різновиди навчальних проєктів [14; 16]

За характером зв'язків проєкти можуть бути внутрішніми (регіональними) і міжнародними. Кількість учасників проєкту також може бути різною, відповідно проєкти поділяються на індивідуальні та групові або парні (табл. 1.4).

Таблиця 1.4.

Класифікація проєктів [26]

Параметри	Вид проєкту	Характеристика	Результат
Кількість учасників	Індивідуальний	Увесь проєкт виконується однією особою	Залежить від виду діяльності
	Груповий	Від учнів вимагається розподіл обов'язків, спільне вирішення складних питань, уміння керувати і виконувати вказівки товариша	
Від діяльності учнів	Творчий	Від учнів вимагається розподіл обов'язків, спільне вирішення складних питань, уміння керувати і виконувати вказівки товариша	Збірник творів, словник, вистава(тематичний вечір) тощо
	Рольовий (ігровий)	Передбачається робота груп учнів, які виконували окремі завдання з однієї теми, з метою аналізу, узагальнення, висновків і вироблення кінцевого продукту спільної діяльності	Шкільні стіннівки, буклети, зведена доповідь тощо
	Дослідницький	Максимально наближений до наукового дослідження із зазначенням актуальності теми, мети, завдання, об'єкта і предмета вивчення, етапів, наукової новизни результатів роботи, експерименту, практичного значення дослідження	Науковий реферат (доповідь)
	Інформаційний	Для реалізації необхідно зібрати, проаналізувати і зробити висновки щодо інформації про об'єкт, що вивчається	Науковий реферат (доповідь), інформаційний стенд, буклет
	Практико-орієнтований	За результатами цього проєкту створюється суспільно-корисний продукт. Може бути продовженням дослідницького проєкту	Шкільна стіннівка, інформаційний стенд, сценарій тематичного вечора, виставка робіт

За тривалістю	Міні-проекти	Виконується впродовж року	Залежить від виду діяльності
	Короткострокові проекти	Виконується в позаурочний час у межах вивчення теми	
	Довгостроковий (річний)	Виконується в позаурочний час протягом тривалого часу. Більше підходить для вивчення змін геофізичних, фізичних, хімічних показників конкретного природного об'єкту	
Характер координації	Проект із прихованою координацією	Учитель є повноправним учасником проекту	
	Проект з відкритою координацією	Учитель виконує організаторську, координаторську, контролюючу функції	

Використовуючи різні типи проектів, вчителі разом з учнями вирішують різноманітні навчальні завдання: виховні, розвиваючі, навчальні. Проекти не обов'язково мають бути довготривалими та масштабними, головне – залучити дітей до захоплюючого процесу навчання та творчості.

Змістовий аспект проекту визначає тематичну спрямованість проектів. Вибір теми проекту може бути різним і залежить від ситуації. В одних випадках тематика може формулюватися науковцями, які працюють у галузі освіти, в рамках затверджених навчальних програм; а в інших випадках – визначатися вчителями в залежності від предмету, інтересів, вподобань та здібностей учнів.

В проектних технологіях дуже часто використовується робота в парах, які можуть бути змінними і постійними. Тут доцільно використовувати такі методи роботи, як «Обмін завданнями», «Передавання тем», «Обговорення проблем» [15; 16; 18].

Організація роботи ґрунтується на тому, що один із учасників є носієм інформації, знає шляхи вирішення завдань, зміст теми, може провести дослід, проаналізувати ситуацію, документ, уміє працювати з текстом. Відповідно, він передає зазначену інформацію іншому учаснику у вигляді розповіді, пояснення, демонстрації або відповідей на поставлені запитання. У

результаті такої співпраці усі учасники мають бути готові давати відповіді на запитання вчителя, коментувати та аргументувати свою точку зору.

Серед методів колективного обговорення проблеми можна назвати такі, як «Мозковий штурм», «Коло ідей», «Броунівський рух», «Джиг-со», Метод вільних дебатів [18].

«Мозковий штурм» – це досить ефективний метод колективного обговорення та пошуку правильного рішення, що здійснюється через вільне вираження поглядів усіх учасників. Цей метод дає змогу групі учнів використовувати свої інтелектуальні можливості для швидкого та ефективного вирішення завдання.

Принцип зазначеного методу є простим. Потрібно сформувати групу з певної кількості учнів, поставити перед ними завдання й запропонувати учасникам висловити свою власну думку стосовно його вирішення. Як свідчить практика, через мозковий штурм за короткий час можна отримати багато нових ідей. У мозковому штурмі без будь-якого тиску повинні взяти участь усі присутні. Успішним його можна вважати тоді, коли висловлені під час першого етапу ідеї стають базою для потенційного розв'язання проблеми.

Метод «Коло ідей» призначений дати можливість учням (представникам від груп) висловити свою точку зору, позицію, ідею та вступити в дискусію. Його рекомендовано використовувати, коли завдання, яке мають виконувати групи, є однаковим для всіх.

Під час заняття необхідно вислухати кожного учня (або доповідача групи) з однією підготовленою позицією. Учасники сидять у колі. Усі відповіді слід «збирати» в колі по черзі до тих пір, поки вони не закінчаться. Такий метод дозволяє кожній групі або окремій особі обмінятися результатами своєї роботи.

Метод «Броунівський рух» дозволяє кожному учневі виступити в «ролі вчителя», передаючи свої знання однокласникам. Використання цього методу дає змогу багаторазового повторення одним учнем «своєї частини

навчального матеріалу», ознайомлення з іншими й систематизації загальної картини теми.

Організація роботи має такі особливості:

- кожен учень отримує свій «навчальний блок» із теми (абзац тексту на окремому листочку, окреме запитання чи завдання);
- протягом короткого проміжку часу, учні читають інформацію;
- варто запропонувати їм ходити по класу і знайомити зі своєю інформацією інших однокласників;
- учень може одночасно спілкуватися тільки з однією особою.

Завдання полягає в тому, щоб поділитися своїми знаннями й самому отримати інформацію від іншого учня. Упродовж відведеного часу треба забезпечити спілкування кожного учня з максимальною кількістю інших учнів для отримання якомога повнішої інформації з теми.

Після того, як учні завершать цю вправу, потрібно запропонувати їм відтворити отриману інформацію. Учитель аналізує та узагальнює отримані ними знання. Відповіді можуть записуватись на дошці.

Метод «Джиг-со» дає змогу учням упродовж короткого проміжку часу опрацювати великий обсяг навчального матеріалу.

Для організації роботи необхідно:

- підготувати навчальний матеріал для вивчення та розподілити його на окремі частини.
- об'єднати учнів у 3-5 груп, які називаються «домашніми».
- кожен учень повинен отримати свою частину інформації для засвоєння, кожна група – свою. Завдання «домашніх» груп – опрацювати надану інформацію та опанувати її на рівні, достатньому для обміну цією інформацією з іншими.
- створити «експертні» групи, використовуючи кольорові позначки (цифри), що їх учитель попередньо роздав учням. У новостворених «експертних» групах має бути представник із кожної «домашньої» групи. Кожен у цій групі буде «вчителем» і «учнем».

- кожна «експертна» група повинна вислухати всіх представників «домашніх» груп і проаналізувати матеріал у цілому, провести його експертну оцінку за визначений час.

Після завершення роботи слід запропонувати учням повернутися «додому». Кожен учень має поділитися інформацією, отриманою в експертній групі, зі членами своєї «домашньої» групи.

Вільні дебати, у яких бере участь декілька десятків учасників, дають змогу продемонструвати знання, поділитися досвідом та ідеями. Використання цієї форми дискусії має на меті навчити учнів висловлювати свої погляди спокійно, у товариській атмосфері.

Учасники дискусії повинні вміти подати аргументи «за» чи «проти» ідеї, що її обговорюють; переконати опонентів у правильності своєї позиції за допомогою чіткої аргументації. Неприйнятними при цьому є будь-які агресивні випадки в бік співрозмовників. Час виступу кожного учасника під час дебатів обмежений та однаковий для всіх.

Практика проведення дебатів показує, що для ефективного обговорення проблеми необхідно створити групу в складі двадцяти осіб і дати час до 45 хв. Обговорення повинен проводити ґрунтовно підготовлений, досвідчений керівник, який має авторитет серед учасників.

Після закінчення обговорення керівник підбиває загальний підсумок обговорення або надає таку можливість одному з учасників, аналізуючи подібність та відмінність позицій із кожного питання. Підсумовуючи, доцільно використати таблицю, складену під час дискусії, накресливши її на великому аркуші паперу чи збільшивши її з допомогою проектора.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Принципи використання проєктного методу на уроках географії

Метод проєктів як освітня технологія активно використовується протягом всього періоду навчання. Це пояснюється тим, що він спонукає дітей до практичної, творчої, активної діяльності на уроках. В початковій школі метод проєктів використовують на таких уроках природознавства, читання, математики. У старших класах, цей метод доцільно використовувати в процесі викладання української літератури, історії, географії, біології, української мови, фізики, алгебри, геометрії, мистецтва тощо. Проєктна технологія навчання використовується як в процесі класної роботи, так й в позаурочний час; в очній чи дистанційній формі навчання.

Використання методу проєктів під час вивчення природничих дисциплін є дуже важливою складовою навчання, оскільки учні мають отримувати знання самостійно, вміти цікавитися різними явищами, розкривати певні проблеми та вміти їх вирішувати.

У «Державному стандарті базової середньої освіти» затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898 зазначається «Метою природничої освітньої галузі є формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального досвіду усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, здатен оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства та можливі наслідки людської діяльності у природі, відповідально взаємодіє з навколишнім природним середовищем» [12].

Крім того, зазначаються «Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з природничої освітньої галузі і передбачають, що учень:

- пізнає світ природи засобами наукового дослідження;
- опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту;
- усвідомлює закономірності природи, роль природничих наук і техніки в житті людини;
- відповідально поводить себе для забезпечення сталого розвитку суспільства;
- розвиває власне наукове мислення, набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту» [12].

Розглянемо загальні поради науковців щодо використання методу проєктів в процесі вивчення природничих дисциплін в старшій школі.

Так, О. Гринюк пропонує використовувати такі види навчальних проєктів [9]:

- 1) інформаційні;
- 2) дослідницькі;
- 3) творчі.

Автор наголошує, що за змістом ці проєкти повинні бути міжпредметними, адже інтеграція знань з біології, хімії, фізики, географії, історії та інших предметів, сприятиме цілісному засвоєнню учнями природничо-наукових знань, розумінню взаємозв'язків у природі і суспільстві, формуванню природничої та соціоприродної компетентностей.

Досить часто проєктна діяльність залучає комп'ютерні технології, застосовує проблемний та інтегрований підходи, групову, дослідну, презентаційну та пошукову форми роботи [9].

М. Романовська радить використовувати на уроках природничих наук такий вид навчальних проєктів як розповіді. Це усна розповідь, за результатом вивчення окремої теми (навчального проєкту). На думку

науковця, проєкти-розповіді дають досить матеріалу для роботи в читанні й проходженні необхідного мінімуму із зазначених дисциплін [44].

О. Заставна пропонує у 10-11 класах використовувати поєднання різних видів проєктів, враховуючи, що в учнів цього віку присутня мотивація отримання знань для успішного складання іспитів, чи для подальшого навчання або обраного фаху, чи для загального розвитку [15].

К. Гуз радить використовувати творчі та дослідницькі навчальні проєкти на уроках географії та астрономії у старшій школі. Це підвищить пізнавальний інтерес учнів до теми проєкту, дозволить розкрити їх творчий потенціал. На думку науковця, доцільніше проводити досліди саме у позакласній діяльності, в навколишньому середовищі чи в процесі відвідування планетарію, екскурсій, музеїв тощо [11].

Проєктна діяльність використовує різноманітні методи, які є в традиційній та сучасній методиках. Отже, особливостями використання на уроках географії проєктного методу є:

1) *Різноманітність*. У проєктній географії представлені різноманітні форми роботи на уроці (індивідуальна, парна, групова), різноманітні типи завдань для опрацювання (традиційні розповіді, описи, подорожі по карті, діалоги, таблиці, діаграми, листи, тощо) і досить великий вибір вправ.

2) *Пошуковий принцип*. Найефективніше предмет вивчається тоді, коли застосовується дослідження для розв'язання певного завдання.

3) *Пізнавальний принцип* у вивченні географії. Учням не подаються готові знання, а підводиться до їх формування в процесі виконання вправ, аналізу тощо.

4) *Принцип задоволення*. Загально відомо, що чим більше дітям подобається вчитися, тим краще вони навчаються. Задоволення, яке отримують учні під час розв'язання ребусів, загадок, у процесі навчальних та рольових ігор, якраз і є тим стимулом до вивчення географії [27].

Метод проектів завжди орієнтований на самостійну роботу учнів – індивідуальну, групову, парну. Цей метод органічно поєднується з груповим підходом до навчання.

Інтегровані проекти роблять освітній процес цікавим, а їх проведення є необхідним для цілісного сприйняття світу та осмислення учнями явищ навколишньої дійсності. Уміння, які набувають учні в процесі проектної діяльності відображені на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Уміння учнів в процесі проектної діяльності

Програма шкільного курсу географії дає широкі можливості для використання проектної технології. При виконанні практичних робіт на місцевому матеріалі здійснюються метеорологічні й фенологічні спостереження, складаються описи природного комплексу, знайомляться з господарською діяльністю села, району, області [19].

У шкільному курсі географії метод проектів може успішно застосовуватися на різних етапах роботи, зокрема під час вивчення нового матеріалу, закріплення отриманих знань, проведення практичних робіт, для здійснення тематичного контролю, а також у позакласній роботі [17].

Способи представлення проектів можуть бути різними, наприклад: втілення; ділова гра; демонстрація відеофільму, виконаного на основі

інформаційних технологій; ілюстроване зіставлення фактів, документів, подій, епох, цивілізацій; наукова конференція; наукова доповідь; прес-конференція; подорож; реклама; рольова гра; змагання; вистава; спортивна гра; телепередача; екскурсія [25].

Використовуючи проєктного методу на уроках географії також формується екологічне виховання, формується в учнів інтерес до географії рідного краю на основі краєзнавчого принципу, розвиток дослідницьких та творчих вмінь учнів.

Отже, метод проєктів активно використовується при вивченні навчальних дисциплін природничо-наукового циклу. Географія, як універсальний предмет, формує в учнів комплексне, соціально орієнтоване уявлення про Землю і має великий потенціал до залучення учнів до проєктної діяльності. Це можуть бути проєкти про природні явища, демографічні процеси, діяльності та побуту різних народів тощо.

2.2. Практичне застосування методу проєктів на уроках географії

У 5-6 класах вивчається інтегрований курс «Пізнаємо природу», для якого розроблені модульні навчальні програми [30; 31] відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) з урахуванням вікових, загально-навчальних і психологічних особливостей учнів першого циклу навчання базової освіти.

Вивчення інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» спрямоване на досягнення таких завдань:

- формувати цілісну картину світу та усвідомлення місця в ньому людини на основі єдності раціонально-наукового пізнання й емоційно-

ціннісного усвідомлення дитиною особистого досвіду спілкування з природою;

- формувати уявлення про предмет і методи природничих наук, про способи отримання та застосування інформації у процесі вивчення та перетворення природи;

- розвивати в учнів інтелектуальні, пізнавальні, дослідницькі, творчі, комунікативні здібності, застосовувати засвоєні знання в повсякденному житті;

- підвищувати активність та мотивацію учнів до пізнання на базі сучасного навчального обладнання та використання інтерактивних форм роботи;

- набувати досвіду різноманітних форм діяльності (індивідуальної і колективної), досвіду пізнання й самопізнання;

- формувати систему цінностей, соціально прийнятих норм поведінки в природі та норм безпечної поведінки в соціумі, екологічну культуру, здоровий спосіб життя.

Важлива роль при вивченні надається навчальним проектам, які можуть бути індивідуальними і колективними. Під час виконання учнями навчальних проектів їхні вміння доповнюються і поглиблюються.

За модельною навчальною програмою «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Біда Д. Д., Гільберг Т. Г., Колісник Я. І.) для учнів 5-6 класу пропонується виконання таких проектів [31].

- «Переваги та ризики проживання в гірській та на рівнинній місцевості» (під час вивчення теми «Суходіл на Землі»);

- «Як зберегти повітря чистим у моєму населеному пункті?» (робота в групах) (під час вивчення теми «Повітряна оболонка Землі»);

- виконання на вибір проектів «Цвітіння води», «Збереження різноманіття рослин», «Моя кімнатна рослина та догляд за нею», «Моя

улюблена городня рослина» (під час вивчення теми «Рослини та їхнє різноманіття»);

- виконання проєкту на вибір «Збереження різноманіття рослин нашої місцевості», «Збереження різноманіття тварин нашої місцевості» (під час вивчення теми «Природні скарби України»);

- проєкти «Паразити домашніх тварин», «Як тварини впливають на родючість ґрунту» (під час вивчення теми «Взаємозв'язки організмів з неживою природою»);

- проєкт на вибір: «Організми та їхні зв'язки в нашому озері», «Організми та їхні зв'язки в нашому лісі», «Організми та їхні зв'язки на городі»; «Життя рослин і тварин біля нас» (під час вивчення теми «Взаємозв'язки організмів між собою та неживою природою в різних угрупованнях»);

- інформаційний проєкт «Винаходи Леонардо да Вінчі» (під час вивчення теми «Пізнай свої здібності»);

- проєкт «Уроки життя»; «Альтернатива хімічним засобам захисту рослин» (під час вивчення теми «Як змінити світ на краще»).

Ще однією навчальною програмою є Модельна навчальна програма інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» для 5- 6 класів закладів загальної середньої освіти (автор Коршевнік Т. В.).

У цій програмі досить вагомий відсоток займає методологічний складник – основні поняття, методи і принципи сучасного природознавства, глибина розкриття яких узгоджується з віковими особливостями учнів 5–6 класів і підкріплюється доступними для сприйняття прикладами, виконанням посильних практичних завдань і навчальних проєктів.

Для стимулювання пізнавальної самостійності учнів, реалізації компетентнісного потенціалу природничої освітньої галузі, уможливлення втілення ідей STEM і STEAM освіти у програмі наведено орієнтовні теми навчальних проєктів. Проєкти розробляються учнями індивідуально або в

групах, на уроці або у позаурочний час. Для захисту проєкту може бути виділено окремий урок або частину відповідного за змістом уроку.

В цій модельній програмі пропонуються такі орієнтовні теми навчальних проєктів [30]:

- Як зберегти тепло/холод? Один день без світла. Саморобні музичні інструменти. Наші можливості у забезпеченні шумоізоляції. Світ без електрики: переваги і недоліки. Хімічна мова. Складання картотеки речовин і хімічних явищ із найближчого оточення (під час вивчення теми «Досліджуємо тіла, речовини, явища»);

- Прогноз погоди за народними прикметами. Якщо зникне Сонце, то... Подорожуємо Місяцем. У пошуках життя на інших планетах (під час вивчення теми «Дізнаємося про Землю і Всесвіт»);

- Форми, барви і звуки в живій природі. Живий світ в околицях моєї школи. Природа і мистецтво. Невидимі друзі і вороги. Як спілкуються тварини. Існування і причини зникнення динозаврів. Живий світ в околицях моєї школи. Створення штучної екосистеми та підтримання її функціонування (під час вивчення теми «Вивчаємо живу природу Землі»);

- Здоровим бути просто. Яку воду ми п'ємо. Наскільки потрібним є все, що ми купуємо. Здорові діти – здорова родина. Гаджети і здоров'я. Як створити здорове середовище життя людини. Ідеальне житло для сучасної людини (під час вивчення теми «Пізнаємо організм людини у середовищі його існування»);

- Життя у стилі еко. На що хворіють «легені планети». Природа і людина – друзі чи вороги? Наші сусіди в біосфері: правила співіснування. Друге життя відпрацьованих речей. Заощадливо, безпечно, зручно. Наука і мистецтво. Як змінювалось ставлення людини до природи у різні часи. Збережемо природу у місці нашого проживання – збережемо чистоту на планеті Земля (під час вивчення теми «Вчимося у природи і дбаємо про її збереження»).

Також досить велика кількість навчальних проєктів передбачена у модельних програмах для старших класів. На 2023-2024 навчальний рік було розроблено дві модельні навчальні програми з географії: «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) та «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Глад ковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.).

У змісті першої модельної програми для 6 класу передбачено три розділи: «Вступ до географії», «Способи зображення Землі», «Оболонки Землі». Зміст програми для 7 класу включає 5 розділів: «Закономірності формування природи материків», «Материки тропічних широт», «Полярний материк», «Материки північної півкулі», «Закономірності формування природи океанів». Програмою для 8 класу передбачено такі розділи: «Картографічні джерела інформації», «Географічний простір України», «Природа України», «Населення України та світу», «Природа та населення свого краю». У змісті програми для 9 класу виокремлено п'ять розділів: «Національна та світова економіка», «Первинний сектор економіки», «Вторинний сектор економіки», «Третинний сектор економіки», «Глобальні проблеми людства» [32].

У другій модельній програмі у 6 класі курс «Географія» охоплює 2 розділи: «Земля на глобусі й карті» та «Оболонки Землі». У 7 класі курс «Географія» охоплює 4 розділи: «Картографічне зображення Землі», «Головні закономірності формування природи материків та океанів», «Природа материків», «Природа океанів». Зміст курсу «Географія» у 8 класі розкривають 4 розділи: «Картографічний образ України», «Природа України», «Природокористування», «Простір - територія - держава». У 9 класі курс «Географія» охоплює 3 розділи: «Населення України і світу», «Національна і світова економіка», «Регіони і країни» [33].

У зазначених програмах відсутній розподіл навчальних годин у розрізі розділів та тем. Кількість годин, необхідна для вивчення певної теми визначається вчителем.

Обидві модельні програми пропонують організацію і проведення проєктної діяльності. Проєкти передбачають самостійну або під керівництвом учителя, дослідницьку діяльність учнів. При виборі теми для проєкту потрібно враховувати інтереси учнів, потрібно вибирати конкретну проблему, яка знайома учням, або носить регіональний характер, спонукає учнів до пошуку та використання додаткової літератури.

У таблиці 2.1. представлено порівняння кількості тем навчальних проєктів, які запропоновані у цих модельних програмах [42].

Таблиця 2.1

Клас	Кількість тем навчальних проєктів	
	«Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.)	«Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.)
6 клас	25	6
7 клас	42	15
8 клас	35	22
9 клас	56	18
Разом	158	61

Так, в Модельній навчальній програмі «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) навчальні проєкти передбачені майже до кожної з тем (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Теми навчальних проєктів

Тема	Навчальні проєкти
6 клас	
Що вивчає географія	Складання опису географічного об'єкта (за вибором) на основі аналізу різноманітних джерел географічної інформації
Як розвивалися знання про Землю	Основні напрямки сучасних географічних досліджень
	Здійснення онлайн-подорожі до найцікавіших географічних об'єктів за допомогою віртуального глобуса «Планета Земля».
	Імена видатних дослідників на географічній карті
План – надійний помічник орієнтування на місцевості	Складання плану своєї кімнати/будинку/присадибної ділянки
	Можливості сучасних ІТ технологій для орієнтування на місцевості та дослідження об'єктів земної поверхні (на вибір учня/учениці), їх аналіз та презентація результатів роботи
	Побудова маршруту від власного будинку до школи в Google maps
Літосфера – кам'яний панцир планети	Зміни елементів рельєфу своєї місцевості під впливом господарської діяльності людини
	Унікальні форми рельєфу на планеті
	Визначення шляхів заощадження корисних копалин у побуті
	Створення власної колекції мінералів та гірських порід
Атмосфера – повітряна ковдра Землі	Опис погоди своєї місцевості за певний період часу
	Незвичайні та стихійні атмосферні явища
	Складання рекомендацій щодо перебування на вулиці під час несприятливих атмосферних явищ: граду, ожеледі, ожеледиці, ураганного вітру, грози
Гідросфера – водне намисто планети	Складання правил поведінки під час повеней, паводків, льодоставу й льодоходу, перебування на березі водойми, руху болотистою місцевістю
	Складання опису об'єкта гідрографії своєї місцевості
	Найвідоміші об'єкти гідросфери в світі
Біосфера – простір існування живих організмів	Вплив живих організмів на інші оболонки Землі
	Написання есе «Для чого потрібно зберігати й охороняти ґрунти?»
	Ґрунт – найцінніший скарб планети
Природні комплекси – різні обличчя планети	Природні та антропогенні причини зміни довкілля
	Унікальні природні комплекси та об'єкти України й своєї місцевості
	Значення географічних знань для збереження природи та захисту людей від стихійних природних явищ і техногенних катастроф

Антропосфера – середовище життя людини	Усі ми різні, але всі є жителями планети Земля
	Які зміни чекають на нашу планету в найближчому майбутньому?
7 клас	
Вступ	Як материки отримали свої назви?
Географічні карти материків	Імена видатних особистостей на географічній карті.
Закономірності формування рельєфу материків	Реконструкція давніх материків
Закономірності формування клімату материків	Позитивні та негативні наслідки глобальних змін клімату для окремих регіонів і країн світу (складання географічного прогнозу)
Закономірності поширення природних комплексів материків	Складання прогнозів трансформації природних комплексів у результаті зміни їхніх компонентів
Африка	Давид Лівінгстон – видатний дослідник Африки
	Вулкан Кіліманджаро – найвища точка Африки
	Унікальні водойми Африки: річки Ніл та Конго, озера Вікторія, Танганьїка, Чад. Водоспад Вікторія (Мосі-оа-Тунья)
	Найвідоміші природні об'єкти Африки, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО
	Презентація добірки матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материках та шляхи її відновлення
Південна Америка	Відкриття, дослідження та освоєння Південної Америки
	Анди – найдовші гори світу
	Унікальні водойми материка: річка Амазонка, озеро Тітікака. Водоспади Анхель, Ігуасу
	Побудова комплексного профілю Південної Америки
	Найвідоміші природні та культурні об'єкти Південної Америки, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО
Австралія	Як була відкрита Австралія. Походження географічних назв на материках
	Унікальні водойми Австралії: австралійські кріки, озеро Ейр, Великий Артезіанський басейн
	Найвідоміші природні та культурні об'єкти Австралії, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО
Загальні відомості про Антарктиду	Хто ж насправді відкрив Антарктиду?
	Яким вимогам слід відповідати людині, щоб потрапити в команду дослідників на українську станцію «Академік Вернадський»
	Есе про роль українських полярників у дослідженні Антарктиди
Природа Антарктиди	«Озонові «дірки» над Антарктидою – вирок?»
	Унікальний органічний світ Антарктиди

	Практичне значення знань про природу Антарктиди для різних областей людської діяльності
Північна Америка	Багаторазове відкриття Америки: як були відкриті різні частини материка
	Унікальні форми рельєфу в Кордильєрах та вулкани Мексиканського нагір'я
	Оцінка кліматичних умов окремих частин Північної Америки для життя і господарської діяльності людини
	Унікальні водойми материка: річка Міссісіпі, Великі Американські озера. Ніагарський водоспад. Великий каньйон Колорадо
	Найвідоміші природні об'єкти Північної Америки, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО
Євразія	З історії дослідження та освоєння різних частин Євразії
	Оймякон – «полюс холоду» північної півкулі. Черрапунджі – «місто дощів»
	Унікальні водойми Євразії: річки Янцзи, Хуанхе, Лена, Дунай, Ганг; озеро Байкал, Каспійське та Мертве моря
	Найвідоміші природні об'єкти Євразії, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО
	Складання проекту можливої подорожі країнами Євразії з оформленням картосхеми маршруту, описом сучасних ландшафтів і відмінностей у характері освоєння території
Закономірності формування рельєфу дна океанів	Як виникли сучасні океани?
	Куди подівся давній океан Тетис?
	Серединні океанічні хребти – найдовша на планеті гірська система
Закономірності формування водних мас океанів	Де в Океані приховані енергетичні ресурси?
	Чи розв'яже Океан проблему глобального водного дефіциту?
Органічний світ та екологічні проблеми океанів	Природні особливості одного з океанів (за вибором)
	Практичне використання Північного Льодовитого океану в різних сферах людської діяльності.
	Написання листа жителям Землі від імені Світового океану
8 клас	
Вступ	Сучасні дослідження українських географів та їхня участь у міжнародних проєктах.
Сучасні картографічні твори	Складання опису місцевості (об'єктів, явищ, процесів) за географічними картами (електронними, загальногеографічними, тематичними).
Прийоми роботи з топографічною картою	Прокладання маршрутів за топографічною картою та їх обґрунтування
Україна на політичній карті світу	Держаний кордон України та безпека держави
	Гельсінські угоди – програма дій для будівництва єдиної, мирної, демократичної Європи
Адміністративно-територіальний устрій України	Проблеми й шляхи вдосконалення адміністративно-територіального устрою України

Рельєф, тектонічні структури та мінеральні ресурси	Значення мінеральних ресурсів для різних видів економічної діяльності людини
	Переваги й недоліки різних способів видобутку корисних копалин
	Необхідність утилізації та переробки відходів при використанні мінеральної сировини
Клімат і кліматичні ресурси	Використання кліматичних ресурсів у побуті та різних сферах економічної діяльності в Україні
	Вплив погодних умов на самопочуття та здоров'я людини, погодно-кліматичних явищ на безпеку людини
	Прогнозування погоди за народними прикметами та порівняння з прогнозом з інтернет-джерел та ЗМІ
	Глобальні зміни клімату під впливом природних і антропогенних чинників
Води суходолу та водні ресурси	Позитивні та негативні наслідки будівництва водосховищ
	Чому неоднаково забезпечені різні території України водними ресурсами? Шляхи подолання регіонального водного дефіциту
Ґрунти, рослинність та тваринний світ	Негативні зміни ґрунтів у результаті господарської діяльності людини
	Як отримати найбільший прибуток з використання власної земельної ділянки
	Використання деяких властивостей рослин для зміцнення та профілактики здоров'я людини
Природні комплекси та природокористування	Екологічні проблеми природних зон або гірських природних країн в межах України, що пов'язані з основними видами господарської діяльності людини (в групах)
	Сучасна мережа природоохоронних територій України та можливі перспективи її подальшого розширення
Демографічні процеси	Основні напрямки міграційних потоків на різних етапах історичного розвитку України
	Чинники, що впливають на тривалість життя людини
	Вплив здорового способу життя на репродуктивне здоров'я населення
	Засудження різних видів дискримінації та гендерної нерівності в суспільстві.
Етнічний та релігійний склад населення	Особливості побуту та культури етнографічних груп українців
	Значення культурно-рекреаційного потенціалу сакральних споруд та міст для організації прочанського туризму
	Небезпека впливу тоталітарних сект на здоров'я суспільства та окремої особистості
Розселення та зайнятість населення	Сучасні проблеми сільських населених пунктів
	Соціальні проблеми малих міст України
	Урбанізація – благо чи шкода для людства?
	Екологічні та соціальні проблеми густозаселених територій

	Проблеми зайнятості населення в Україні та сучасному світі
Природа та населення свого краю	Розроблення заходів щодо раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення свого краю
	Обговорення потреби та можливості створення нових підприємств (промислових, сільськогосподарських, сфери послуг) у своєму регіоні
9 клас	
Вступ	Роль географічної науки у вирішенні важливих проблем розвитку країни
Національна економіка	Критичне оцінювання сучасної економічної ситуації в Україні, її місця серед країн світу
	Аналіз та оцінка власних можливостей у зростанні добробуту своєї родини та держави
Світова економіка	Позитивні та негативні наслідки глобалізації
	Роль ТНК та міжнародних організацій у розвитку національних економік
Сільське господарство	Необхідність охорони та збереження сільськогосподарських угідь
	Чи існує зв'язок між якістю сільськогосподарської продукції та здоров'ям людини
	Роль сільського господарства в структурі економіки України
	Пропагування товарів вітчизняного виробництва та підтримка власного виробника
	Упровадження ринку земельних ресурсів в Україні: «за» і «проти»
	Визначення напрямів фермерської діяльності в країнах світу, Україні та своїй місцевості
Лісове господарство	Екологічне значення лісу
	Власна відповідальність громадянина, місцевих громад, держави за збереження лісових ресурсів
	Важливість раціонального використання лісових ресурсів та їхньої подальшої повної переробки
	Проблеми використання лісових ресурсів України
Добувна промисловість	Проблеми й перспективи освоєння родовищ сланцевого газу в Україні
	Вплив негативних наслідків діяльності підприємств добувної промисловості (зміна рівня ґрунтових вод, деградації ґрунтів) на здоров'я людей
Виробництво та постачання електроенергії	Переваги й недоліки виробництва електроенергії на різних типах електростанцій
	Аналіз негативних наслідків впливу діяльності різних типів електростанцій на природне середовище та здоров'я людей
Металургійне виробництво	Презентація проєктів захисту здоров'я і профілактики захворювань, характерних для районів концентрації металургійного виробництва

	Переваги використання вторинної сировини для виробництва металів
Хімічне виробництво. Виробництво деревини, паперу	Сортування відходів родини (громади); розпізнавання видів пакувальних матеріалів за ступенем утилізації та презентування способів мінімізації відходів
	Оцінка переваг використання вторинної сировини у виробництві паперу
	Наслідки впливу виробництва хімічної продукції і паперу з позицій безпеки життєдіяльності та принципів сталого розвитку суспільства
Виробництво машин та устаткування	Причини виникнення проблем у виробництві машин та устаткування в Україні
	Складання картосхеми розміщення машинобудівних підприємств своєї області зі з'ясуванням чинників їхнього розміщення
Виробництво тканин, одягу, взуття	Малі та середні міста України – центри швейного виробництва
	Народні промисли в Україні
Виробництво харчових продуктів, напоїв	Оцінка ролі малих підприємств та фізичних осіб-підприємців у розвитку бізнес-середовища свого населеного пункту, району та забезпеченні населення продуктами харчування
	Визначення вартості продуктового кошика родини, співвідношення вітчизняних та імпортованих продуктів у ньому
	Традиційні продукти харчування в Україні та країнах-сусідах
	Найвідоміші ТНК з виробництва харчових продуктів
	Моя родина вибирає українські харчові продукти
Транспорт	Вплив різних видів транспорту на природне середовище
	Переваги й недоліки екологічно чистих видів транспорту
	Значення наявності транспортних магістралей у виборі людьми місця проживання
	Перспективи модернізації транспортної інфраструктури своєї місцевості
	Добирання оптимального варіанта (враховуючи вартість, тривалість і комфортність) здійснення подорожі зі свого населеного пункту до місця відпочинку
	«Від паровоза до гіперлупа»
Торгівля	Проектування асортименту продукції, цінової політики та місця розташування міні-маркету
	Стихійні ринки: чи існує від них загроза?
Туризм	Розроблення туристичного маршруту об'єктами Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні
	Розробленні проекту з розвитку туристичного бізнесу у своєму регіоні

	Розроблення й презентація проєкту маршруту з розвитку екологічного туризму в своєму регіоні
Фінансові послуги. Освіта та наука. Комп'ютерне програмування. Охорона здоров'я	Якою я бачу школу майбутнього
	Порівняння умов навчання в закладах освіти різної форми власності в Україні та інших країнах світу з метою раціонального вибору місця подальшого навчання
	Аналіз умов для створення технополісів в Україні, прогнозування їхнього розвитку
	Чи доцільно упроваджувати страхову медицину в Україні?
Глобальні проблеми людства	Проблема війни і миру
	Проблема тероризму
	Екологічна проблема
	Сировинна й енергетична проблеми
	Демографічна й продовольча проблеми
	Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються
	Написання есе «Прояв глобальних проблем у своєму регіоні»
	Глобальні прогнози: оптимістичні та песимістичні

Інша модельна програма з географії для 6-9 класів, розроблена групою авторів також передбачає виконання різноманітних навчальних проєктів. Причому для кожного з них зазначено форми виконання (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Теми навчальних проєктів

Тема	Навчальні проєкти
	6 клас
Зображення Землі на карті	Карти у житті та господарській діяльності людини
Атмосфера	Розпізнавання та правила безпечної поведінки під час несприятливих атмосферних явищ, які характерні для вашої місцевості (буклет, постер, флаєр)
Гідросфера	Створення пам'ятки про правила безпечної поведінки під час повеней, катастрофічних паводків, льодоставу й льодоходу, шторму, цунамі, перебування на березі водойми, руху болотистою місцевістю (буклет, постер, флаєр, лепбук)
Біосфера та ґрунти	Презентація участі в акції «Посади дерево»
	Презентація досвіду компостування органічних відходів у домогосподарствах, шкільних їдальнях
Природні комплекси	Опис/характеристика/есе /міні-розповіді пам'ятки природи, унікального природного комплексу (ділянка лісу, заплава, водойма, гора, печера тощо)
	7 клас
Природні комплекси	Лепбук/буклет «Природні зони Землі»

Землі	
Африка	Природні зони Африки: фотосафарі найбільшими національними парками материка
Австралія	Фотоколаж «Природні об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Австралії»
	Подорож в Австралію: рекомендації мандрівникам
Південна Америка	Створення буклету «Природні уніками Південної Америки»
Антарктида	Розроблення проекту антарктичної наукової станції: розміщення, облаштування, обладнання, напрями наукових досліджень
Північна Америка	Фотоколаж «Найвідоміші національні парки Північної Америки»
Євразія	Розроблення презентації «Екологічна катастрофа Аральського моря»
Океани полярних широт	Як врятувати білих ведмедів?
Тихий океан. Атлантичний океан. Індійський океан	Порівняння географічного положення й природи Тихого, Атлантичного та Індійського океанів
	Позначення на контурній карті географічних об'єктів та течій океанів
Узагальнення	Розселення людей і розвиток цивілізації. Ідеальний континент
8 клас	
Україна на картах світу, Європи	Створення за допомогою карти України та світу маршруту подорожі рідною країною або за кордон
Географічні карти України	Зображення України в картографічних творах: XVIII – XXI століття
	Співставлення фізичної карти України та космічного знімку (рослинність та форми рельєфу)
Топографічні карти	Топографічна карта у моєму житті (навігація).
Клімат і кліматичні ресурси	Чинники, що впливають на клімат України
Води суходолу і водні ресурси	Розчистка ділянки річки.
	Обґрунтування економного споживання питної води у побуті
Ґрунти	Аналіз збереження ґрунтів та охорона їх родючості
Рослинність і тваринний світ України	Аналіз розподілу найбільших лісових масивів (на основі карт)
	Наслідки неконтрольованого вирубування лісів людиною
	Підготовка листівок/буклетів про збереження ранньоквітучих весняних квітів
Природні комплекси (ландшафти)	Розвиток лісопаркової зони
	Зелені терикони
Природні умови	Конкурс винахідницьких і раціоналізаторських проектів
	Конкурс матеріалів із висвітлення питань у сфері довкілля на місцевому та регіональному рівнях
	Розроблення екологічної стежки у вашому населеному пункті з описом екскурсійного маршруту
	Досвід компостування органічних відходів у домогосподарствах, шкільних їдальнях
Природні ресурси як	Парниковий ефект

чинник суспільного розвитку	Зміна клімату в дії
	Упровадження екологічних ініціатив у закладі загальної середньої освіти
	Відзначення Дня довкілля, Всесвітнього дня водних ресурсів
Українська держава	Формування спроможних територіальних громад
9 клас	
Демографічні процеси	Як поліпшити демографічну ситуацію у своїй місцевості?
Трудові ресурси	Характеристика структури зайнятості населення України порівняно з окремими країнами Європи
Просторова організація виробництв первинного сектора економіки	Оптимізування структури посівних площ у своїй місцевості/територіальній громаді
Просторова організація виробництв вторинного сектора економіки	Локації ВЕС і СЕС на кліматичній карті України
	Кооперування підприємців у своїй громаді
Просторова організація виробництв третинного сектора економіки	Розроблення проєкту туристичного кластера свого населеного пункту, територіальної громади
Америка	США – лідер світової економіки
Азія	Японія - економіка знань і традицій
	Китай – друга економіка світу
	Індія – країна великих можливостей і контрастів
	Республіка Корея – шлях розвинутої країни
	Створюємо спільне українсько-китайське/ українсько-японське/ українсько-індійське/ українсько-корейське (на вибір) підприємство (вид діяльності, продукція, переваги розташування в Україні, у своєму регіоні)
Африка	Ангола: багата країна, бідний народ
	Українська присутність в Африці – спосіб реалізації потенціалу України, підвищення її конкурентоспроможності
Європа	Німеччина – економічний «двигун» Європейського Союзу
	Польща: самобутність країни в європейській сім'ї
	Пріоритетні напрями розвитку підприємництва (напрями розвитку економіки) в Україні
	Як сформувати в Україні «економіку знань»?

Загалом проєкт може бути представлений у формі презентації, ілюстрації, фотографії, відеоматеріалів, альбомів, інсценування тощо. Проєкт учні можуть виконати індивідуально, у парах і групах [28]. Будь-яку тему проєкту з географії можна доповнювати, ускладнювати або робити простішою (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Підготовка захисту проєкту

Оцінка проєкту повинна носити стимулюючий характер. Учитель, повинен дотримуватися критеріїв оцінювання роботи над проєктом, а саме [7]:

- бали низького рівня – подання роботи реферативного характеру, без визначення мети, завдань проєкту, а також без висновків;
- бали середнього рівня – за фрагментарну участь у дослідженні;
- бали достатнього рівня – правильне виконання частини своєї роботи, у разі якщо учень не брав участі в підсумковому обговоренні;
- бали високого рівня – повне розкриття теми, належне оформлення і презентація індивідуального проєкту, або точного виконання своєї частини, визначення мети, завдань, активна участь в аналізі результатів.

Обов'язково потрібно враховувати самостійність роботи над проєктом; артистизм і виразність виступу; розкриття змісту проєкту на презентації; використання засобів наочності; оригінальність представлення результатів.

Робота над проектом може бути організована у різних формах (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Організація роботи учнів над проектом [34]

Ознайомлення із ідеєю та завданнями проекту	Робота учня над проектом	Захист проекту	Оцінювання
на початку вивчення теми	упродовж вивчення теми як складова уроків	у позаурочний час чи на годинах резерву	метод портфоліо
	упродовж вивчення теми як домашнє завдання	на уроці практичної роботи	складова оцінки практичної роботи
під час вивчення теми	на уроці практичної роботи як творче завдання	на годинах резерву	складова оцінки практичної роботи
після вивчення теми	виконується як завдання на узагальнення	у позаурочний час чи на годинах резерву	складова тематичного оцінювання

Сьогодні участь учнів, насамперед старшокласників, у реалізації освітніх проектів, є актуальною для розуміння ними політичних та економічних та інших подій у сучасному світі.

Навчальна програма з географії старших класів [35] має чітку практичну спрямованість, яка реалізується в практичних роботах, аналітичних завданнях і дослідницьких проектах.

Курс географії в 10 класі «Географія: регіони та країни» [35] спрямований на формування в учнів знань про особливості розселення населення та територіальної організації економічної діяльності у регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціальних, економічних, суспільних, політичних та екологічних процесах, тому реалізація навчальних проектів буде дуже актуальною.

Застосування проектного підходу може бути успішним при вивченні окремих регіонів і країн. У своєму проекті учні мають описати: економіко-географічне положення країни чи регіону, природні умови та ресурси, особливості економічного розвитку, міжнародні відносини, рекреаційні ресурси, культурну спадщину тощо.

Зазначимо, що на уроках географії для реалізації методу проєктів, можна використовувати різноманітні засоби інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а саме:

- Мультимедійна презентація (створена у Microsoft Power Point або Canva). Це набір слайдів, у яких міститься текст, фото- або відео- матеріали. Презентацію може виконувати учитель, або один учень окремо, або група учнів.

- Постер – це скорочена версія презентації, де вся інформація вміщена коротко на одному листі, для створення можна використовувати Canva або Microsoft Power Point.

- Віртуальна подорож – короткі відео або ряд фото, в яких демонструється та розповідається, наприклад, про певне місто, країну, острів або океан.

Сучасні інформаційні технології є важливим інструментом покращення якості освіти, адже дають змогу розширити доступ до інформації, урізноманітнюють прийоми навчання. А учні постійно перебувають в оточенні інформаційного простору, який здійснює прямий чи опосередкований вплив на нього. Оволодіння сучасними засобами комунікації, вибірковість сприйняття різної інформації на сьогодні є важливими завданнями учнів.

До вагомих переваг поєднання методу проєктів та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) належать:

- формування навичок безконфліктного спілкування учнів
- високий рівень організації, який має забезпечити здатність самостійно здійснювати різні види діяльності.

Здібності до проєктної діяльності проявляються в ситуаціях, коли людина набуває вміння розв'язувати проблеми. А активне використання інформаційно-комунікаційних технологій реалізовує ряд дидактичних можливостей уроку:

- індивідуалізацію навчального процесу;

- досягнення значного ступеня наочності під час навчання географії;
- пошук потрібних ресурсів для занять через мережу Internet;
- можливість моделювання природних процесів і явищ;
- організацію групової роботи;
- здійснення проектної діяльності на уроках географії;
- забезпечення зворотного зв'язку в процесі навчання;
- визначення рівня навчальних досягнень учнів і якості географічної освіти;
- організацію дистанційного навчання.

Виділяють ряд чинників, які мають найбільший вплив на підготовку і проведення уроку з використанням ІКТ:

- методична мета, тип уроку і його місце у вивченні теми;
- кількість учнів у класі, можливості використання засобів ІКТ;
- дотримання гігієнічних вимог у роботі учнів з комп'ютером, мультимедійним обладнанням;
- рівень інформаційної компетентності учнів, учителя;
- готовність учнів до нового виду навчальної діяльності.

Реалізовувати методологію ІКТ у навчанні географії можна лише за наявної технічної бази. Для цього необхідним є доступ до мережі Інтернет, мультимедійна система та відповідне методичне забезпечення. Педагогічні програмні засоби для 5–10-их класів, електронні атласи для 8–10-их класів, інтерактивні карти, навчальні електронні комплекси з охорони довкілля «Зелений пакет», електронні енциклопедії, відеоматеріали, що ілюструють різні курси географії, електронні конструктори уроку – доступні й легкі у використанні матеріали. Останнім часом учителі активно у своїй практиці використовують спеціально створені для конкретних уроків мультимедійні конспекти-презентації. Вони містять короткий текст, основні схеми, малюнки, відеофрагменти, графіки, фотоілюстрації. Прогресивним є використання інтерактивної карти [36].

Варто зазначити, що найбільш перспективним у розрізі навчання географії вважається використання електронних карт, електронних атласів і засобів візуалізації.

Під час організації міні-проекту на уроці майстерність учителя полягає в тому, щоб зацікавити діяльністю якомога більше учнів, наближуючи цю кількість до ста відсотків. Створити міні-проект за 45 хвилин уроку досить складно, але можливо за умови чіткого дотримання регламенту, використання ІКТ, ретельної підготовки вчителя і повної віддачі учнів.

Загальну схему поєднання ІКТ і технології проєктного навчання можна зобразити у вигляді таблиці:

Таблиця 2.5

Використання ІКТ для виконання міні-проекту

	Етапи діяльності	Зміст діяльності учнів	Зміст діяльності вчителя	Використання ІКТ
1	Підготовка. Визначення теми й мети проекту	Обговорення, пошук інформації	Повідомлення задуму, мотивація, допомога в постановці завдань	Пошук інформації, її первинна обробка
2	Планування: а) визначення джерел, засобів збору, методів аналізу інформації, засобів представлення результатів; б) установлення критеріїв оцінки результату й процесу	формулюють завдання й виробляють план дій	коректує, пропонує ідеї, висуває пропозиції	Відбір і розподіл інформації для завдань і плану дій
3	Збір інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент)	збирають інформацію	спостерігає, непрямо керує діяльністю	Поглиблений пошук інформації, її дослідження й оформлення у вигляді таблиць, схем, ілюстрацій тощо
4	Аналіз інформації, формулювання висновків	аналізують інформацію	коректує, спостерігає, радить	Опрацювання досліджених матеріалів, формулювання висновків
5	Подання й оцінка	Учитель й учні беруть участь у		Використання

	результатів (усний, письмовий звіт й оцінка результатів і процесу дослідження за вчасно встановленими критеріями)	колективному обговоренні, оцінюють зусилля, використані можливості, творчий підхід	можливостей ІКТ для презентування результатів проекту
6	Рефлексія	Обмін думками щодо власних вражень, змін позиції, настрою під час роботи над проектом	Слайдшоу, фотозвіти, відеофрагменти

Використання проектної технології успішно вирішує питання міждисциплінарної організації навчально-виховного процесу, дає можливість учню реалізувати себе.

РОЗДІЛ 3. РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ТА БАТЬКІВ В ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Усі учні відрізняються один від одного не лише різним рівнем підготовленості до засвоєння знань та умінь. Також кожен з них володіє певними індивідуальними особливостями, які повинні враховуватись учителем.

В той же час, ці індивідуальні особливості накладають свої вимоги на організацію освітнього процесу. Індивідуальні відмінності також стосуються і пізнавальної сфери учнів: одні мають зоровий тип пам'яті, інші – слуховий або зорово-руховий і так далі. В одних наочно-образне мислення, а в інших – абстрактно-логічне. Це означає, що одним легше сприймати матеріал за допомогою зору, іншим – на слух; комусь потрібне конкретне уявлення матеріалу, іншим – схематичні дані тощо [38].

Ігнорування індивідуальних особливостей учнів при навчанні, призводить до виникнення в них різного роду труднощів, ускладнює шлях досягнення поставлених цілей. При цьому вчитель виступає не як керівник, а як людина, яка створює сприятливі умови для самостійного й усвідомленого навчання, активізує та стимулює допитливість і пізнавальні мотиви учнів, організовує групову роботу, надає учням різноманітний навчальний матеріал.

Разом із тим учитель повинен враховувати неоднозначний характер самої діяльності учня: суспільна за змістом, за формою реалізації вона індивідуальна (засвоєні знання і вміння є власністю окремого учня).

Таким чином, для активізації пошуково-дослідницької діяльності школярів в освітньому процесі, дуже важливим є поєднання індивідуальних і колективних форм роботи.

Роль учителя при виконанні проєктів змінюється залежно від етапів роботи над ним. Проте на всіх етапах педагог виступає як помічник, він не передає знання, а забезпечує діяльність школяра, тобто [39]:

Консультує. Моделюючи різні ситуації, перетворюючи освітнє середовище, учитель мотивує учнів до постановки запитань, роздумів, самостійної оцінки певного явища тощо. При реалізації проєктів учитель – це

консультант, який повинен утриматися від підказок, навіть коли бачить, що учні «роблять щось не так».

Мотивує. Високий рівень мотивації – важлива складова успішної роботи над проектом. Під час роботи вчитель повинен дотримуватися принципів, які розкривають перед учнями ситуацію проектної діяльності як ситуацію вибору і свободи самовизначення.

Фасилітує. Допомога учням у процесі роботи над проектом виражається не в передачі знань і вмінь, які можуть бути практично реалізовані у проектній діяльності, мінімальний їх набір учень повинен був засвоїти на уроках, що передують роботі над проектом; інші необхідні відомості він отримає, працюючи над збиранням інформації на різних етапах проекту. Вчитель також не акцентує увагу в оціночній формі на недоліки або помилки в діях учня, на неспроможність проміжних результатів. Він викликає запитання, роздуми, самостійну оцінку діяльності, моделюючи різні ситуації.

Спостерігає. Спостереження, яке проводить керівник проекту, спрямоване на отримання ним інформації, яка дозволить учителю продуктивно працювати під час консультації, з одного боку, і ляже в основу його дій з оцінки рівня сформованості компетентностей учнів, з іншого.

Отже, функції вчителя під час виконання проекту полягають в наступному:

- допомога у виборі теми проекту і постановці завдань;
- спостереження за ходом роботи учнів, непряме керування (поради, консультації);
- надання допомоги окремим учням і стимулювання їхньої навчально-трудової діяльності;
- підтримка робочої обстановки в класі;
- нормування праці школярів;
- аналіз та узагальнення роботи окремих учнів і групи в цілому.

Рис. 3.1. Функції вчителя під час виконання проєкту

Роль учнів в освітньому процесі змінюється в роботі над проєктом: вони є активними його учасниками, а не пасивними статистами. Іншими словами, учень стає суб'єктом діяльності. При цьому школярі вільні у виборі способів і видів діяльності для досягнення поставленої мети. Їм ніхто не нав'язує, як і що робити.

Роль учня в процесі виконання проєкту змінюється залежно від етапів роботи. Але на всіх етапах він [40]:

Вибирає (приймає рішення). Варто зазначити, що надаючи право вибору, учитель не лише мотивує учня, а й формує в нього почуття причетності. Вибір повинен закріпитися в свідомості учня як процес прийняття на себе відповідальності.

Вибудовує систему взаємовідносин з товаришами, учителями. Йдеться не тільки про рольову участь у командній роботі. Взаємодія з учителем-консультантом дає можливість освоїти ще одну рольову позицію. Вихід за межі школи в пошуках інформації або для перевірки (реалізації) своєї ідеї змушує вступати у взаємини з дорослими людьми (бібліотекар, двірник та ін.) і однолітками з нових позицій.

Оцінює. На кожному етапі виникають різні об'єкти оцінки. Учень оцінює «чужий» продукт – інформацію з позицій її корисності для проєкту, запропоновані ідеї з позиції їх реалістичності тощо. В той же час він оцінює

результат своєї діяльності і себе в процесі цієї діяльності. Для того, щоб навчити школярів правильно оцінювати себе й інших, необхідно дати їм можливість поміркувати над тим, що дала кожному з них участь у проєкті, якими є складники успіху, що не вдалося.

Навіть не зовсім вдалий проєкт має велике позитивне педагогічне значення. Аналіз та самоаналіз об'єктивних і суб'єктивних причин невдач, несподіваних наслідків діяльності, розуміння помилок посилюють мотивацію для подальшої роботи.

Важливою умовою для роботи над проєктом є допомога з боку батьків та безпосередня включеність батьків у роботу. Коли діти бачать, що їхні батьки беруть участь у роботі вчителя, у них зростає відчуття власної значущості. Дітям дають зрозуміти, що найголовніші дорослі в їхньому житті піклуються про них [47].

Участь у проєктній діяльності – досить складна праця і для учня, і для батьків. Проєкт передбачає самостійну діяльність учня, проте завдання батьків – знати суть цієї проєктної діяльності, її етапів, вимог до процесу та результату виконання, щоб бути готовими у разі потреби допомогти своїй дитині.

Роль батьків на кожному етапі виконання проєкту відображена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Етапи роботи над проєктом	Роль батьків на даному етапі
Висунення попередніх ідей та вибору кращої з них	Допомогти дитині знайти якнайбільше різноманітних ідей. Чим більше ідей, тим більшим буде вибір
Вибір та формулювання теми проєктної роботи	Допомогти обрати найкращу ідею та обґрунтувати такий вибір
Формулювання завдань проєкту	Може бути потрібною допомога у правильному формулюванні завдань

Розробка плану та структури виконання проекту	Допомогти спланувати роботу із урахуванням зайнятості дитини
Обговорення можливих результатів	Підібрати з дитиною можливі шляхи розв'язання кожної з проблем; розбити об'єм роботи на невеликі частини і визначити строки виконання кожної з них
Складання програми виконання робіт	Допомогти скоригувати план із урахуванням особистої зайнятості дитини і створити умови для виконання цього плану
Вивчення необхідного матеріалу до теми проекту	Переглянувши список літератури, батьки можуть порадишити доповнити чи забрати джерела, які не зовсім відповідають обраній темі. Допомагають зорієнтуватися у книжкових магазинах у пошуку джерел додаткової інформації. Джерелами інформації можуть бути опитування, бесіда, інтерв'ю, спостереження, експеримент, а також періодичні видання, Інтернет
Підготовка висновків за результатами роботи над проектом	Готується звіт та публічна презентація

На етапі підготовки висновків за результатами роботи над проектом дітям може знадобитися допомога у вигляді граматичного та стилістичного контролю.

За результатами виконання проекту готується звіт та публічна презентація. На цьому етапі батьки можуть допомогти провести останню перевірку перед презентацією та провести репетицію виступу.

Таким чином, у ході роботи над проектом батьки:

- консультують;
- слідкують за виконанням плану;
- вирішують оперативні питання;
- допомагають з попередньою оцінкою проекту;
- беруть участь у підготовці презентації;
- забезпечують найбільш оптимальний режим роботи та відпочинку.

У результаті спільної проєктної діяльності діти дізнаються багато нового один про одного, поповнюють дефіцит спілкування з дорослими, батьками.

Уся діяльність учителя має бути насичена турботою про створення сприятливого психологічного клімату на заняттях. Досягається це насамперед через поведінку самого вчителя. Метою діяльності вчителя, крім виконання навчальних завдань, є зміцнення впевненості учнів, підтримка позитивної самооцінки та самоповаги. Тільки в такій атмосфері комфорту та взаємоповаги виникає ґрунт, на якому виростають нові ідеї, погляди, міркування. Тільки такий підхід дозволяє учасникам максимально розкрити свої можливості та ефективно працювати.

ВИСНОВКИ

Метод проєктів широко відомий і здавна використовується в світовій педагогічній практиці. Його мета індивідуалізувати процес навчання, дати можливість кожному учню навчатися в найзручнішому для нього режимі. Сьогодні метод проєктів не втратив своєї актуальності, адже сучасний етап розвитку суспільства висуває свої вимоги до освітнього процесу і ставить завдання навчати школярів самоосвіті, розвивати їх пізнавальні здібності.

Підготовка до проєкту полягає у виборі теми і визначенні цілей проєкту. В одних випадках тема проєкту може висуватися вчителем з врахуванням навчальної ситуації зі свого предмету, інтересів і здібностей учнів. В інших тематика може пропонуватися самими учнями, які орієнтуються при цьому на власні інтереси, не тільки чисто пізнавальні, але й творчі, прикладні.

Освітні проєкти класифікуються за змістом, ступенем інтеграції шкільних предметів, кількості учасників, прийомом переважаючої діяльності, використання різних засобів навчання. Використовуючи різні типи проєктів, вчителі разом з учнями вирішують різноманітні навчальні завдання: виховні, розвиваючі, навчальні. Проєкти не обов'язково мають бути довготривалими та масштабними, головне – залучити дітей до захоплюючого процесу навчання та творчості.

Використання методу проєктів під час вивчення природничих дисциплін є дуже важливою складовою навчання, оскільки учні мають отримувати знання самостійно, вміти цікавитися різними явищами, розкривати певні проблеми та вміти їх вирішувати.

Програма шкільного курсу географії дає широкі можливості для використання проєктної технології. При виконанні практичних робіт на місцевому матеріалі здійснюються метеорологічні й фенологічні спостереження, складаються описи природного комплексу, знайомляться з господарською діяльністю села, району, області.

У шкільному курсі географії метод проєктів може успішно застосовуватися на різних етапах роботи, зокрема під час вивчення нового матеріалу, закріплення отриманих знань, проведення практичних робіт, для здійснення тематичного контролю, а також у позакласній роботі.

Способи представлення проєктів можуть бути різними, наприклад: втілення; ділова гра; демонстрація відеофільму, виконаного на основі інформаційних технологій; ілюстроване зіставлення фактів, документів, подій, епох, цивілізацій; наукова конференція; наукова доповідь; прес-конференція; подорож; реклама; рольова гра; змагання; вистава; спортивна гра; телепередача; екскурсія.

Роль учителя при виконанні проєктів змінюється залежно від етапів роботи над ним. Проте на всіх етапах педагог виступає як помічник, він не передає знання, а забезпечує діяльність школяра.

Важливою умовою для роботи над проєктом є допомога з боку батьків та безпосередня включеність батьків у роботу. Коли діти бачать, що їхні батьки беруть участь у роботі вчителя, у них зростає відчуття власної значущості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ассаул В. Метод проектів у виховній роботі. *Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: науково-методичний посіб./* Київ: Департамент, 2008. 520 с.
2. Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І., Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (бібліотека з освітньої політики): колективна монографія / за ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. 112 с.
3. Бодько Л. Метод проектів як засіб реалізації особистісно орієнтованого навчання. *Початкова школа*. 2013. № 10. С. 1-4.
4. Бондарчук О. І. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект. Київ. 2014. 336 с.
5. Василевська Л. С. Проектна діяльність методиста як засіб удосконалення професійної майстерності педагогів. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 6. С. 1-6.
6. Вороненко Т. І. Класифікація навчальних проектів. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/347>
7. Гладій Л. К. Метод проектів – як освітня технологія. Х. : Ранок, 2012. 160 с.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Вид-во Либідь. 1997. С. 273.
9. Гринюк О. С. Використання методу проектів на уроках природознавства в старшій школі як умова ефективного навчання учнів. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9784/7/>

10. Грицай Н. Б. Підготовка майбутніх учителів до використання проєктної технології у навчанні учнів природничих наук. *Українська професійна освіта*. 2020. № 7. С. 28-36.
11. Гуз К. Ж., Гринюк О. С. Методика навчання природознавства в старшій школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 192 с.
12. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnihstandartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
13. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 351 с.
14. Єрмаков І. Г. На шляху до школи життєвої компетентності : проєктний підхід. Метод проєктів : традиції перспективи, життєві результати: практико-зорієнтований зб. Київ : Департамент, 2003. С. 15-29.
15. Заставна О. В. Метод проєктів на уроках біології. URL: <https://vseosvita.ua/library/metod-proektiv-na-urokah-biologii-18901.html>
16. Ільченко О. Г. Проєктне навчання в інтегрованому курсі «природознавство» як умова міжмодульних зв'язків курсу. Технології інтеграції змісту освіти: збірник наукових праць. Вип. 7. Полтава : ПОППО, 2017. С. 28-33.
17. Ісаєва Г. М. Метод проєктів – ефективна технологія навчання учнів сучасної школи. Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати : практико-зорієнтований збірник/ керів. авт. кол. С. М. Шевцова, наук. керів. і ред. І. Г. Єрмаков. Київ. 2003. С. 207–211.
18. Коберник О. М. Підготовка майбутніх учителів до застосування проєктної технології у професійній діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (3). С. 98-105.

19. Ковальова К. І. Метод проектів як засіб модернізації навчально-виховного процесу з географії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015.с. 113–118.
20. Комишан А. І., Щокіна Н. Б. Метод проектів як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Випуск 41. 2017. С. 81-93.
21. Косович О. В. Проектна діяльність як одна з форм інноваційних методичних технологій навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Випуск 22. Тернопіль, С. 76-78.
22. Кримський С. Б. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати. *Проект і проектування в сучасній цивілізації*. Київ. 2003. С. 6–15.
23. Лікучова С. А. Застосування методу проектів у навчанні. *Наукові праці*. 2019. № 314. С. 47-49.
24. Лихошерстова І. Метод проектів – сучасна педагогічна технологія навчання. URL: <http://33school.org.ua/metodychna-robota-33/703-metodproektiv-suchasna-pedagogichna-tekhnologiya-navchannya-uchniv-rochatkovoijshkoli>
25. Логвін В. Метод проектів у контексті сучасної освіти. 2002. № 26. с. 4.
26. Мельник А. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках географії та географічного краєзнавства шляхом використання проектних технологій. URL: <http://antoninamelnik.kr.sch.in.ua>
27. Мельниченко Б. Метод проектів за рубежом : минуле і сучасне. Метод проектів : традиції, перспективи, життєві результати. Практико-зорієнтований збірник. К. : Департамент, 2003. С. 133-136.
28. Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Географія» у 2023/2024 навчальному році URL:

https://znayshov.com/News/Details/metodychni_rekomendatsii_shchodo_vykladan_nia_predmeta_heohrafiia_u_2023_2024_navchalnomu_rotsi

29. Михайліченко М. В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. Київ, 2016. 583 с.

30. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Коршевніук Т.В.). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy>

31. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Біда Д. Д., Гільберг Т. Г., Колісник Я. І.). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Prirod.osv.galuz/Pizn.pryr.5-6-kl.Bida.ta.in.14.07.pdf>

32. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Prirod.osv.galuz/Heohrafiya/Heohrafiya.6-9%20kl.Kobernik.ta.in.06.05.22.pdf>

33. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSHpoetar.z.2022/Prirod.osv.galuz/Heohrafiya/Heohrafiya.6-9kl.Zapototskyu.ta.in.06.05.2022.pdf>

34. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П., Кузьмінська О. Г. Проектна діяльність як засіб формування ІКТ-компетентності учнів. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2014. №3 (51). С.52-59.

35. Навчальна програма «Географія 10-11 клас». URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf>
36. Надтока О. Ф., Мартинюк Т. С. Зміна ролі вчителя географії в медіа середовищі сучасного навчального заняття. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 2015. №2. С. 30–36.
37. Огієнко О. І. Тенденції розвитку проєктної технології у зарубіжній педагогіці ХХ століття. URL : <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-15.pdf>
38. Організація проєктної діяльності екологічного спрямування в початковій школі : навчально-методичний посібники / упорядники: Коваль О. В., Карпенко О. Ф. Чернігів : Десна Поліграф, 2020. 96 с.
39. Партола В. Використання метод у проєктів у процесі викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Освіта та суспільство*. 2019. № 1. С. 40-42.
40. Пахомова Н. Ю. Метод навчальних проєктів в освітній установі. *Посібник для вчителів і студентів педагогічних вузів*.
41. Петровська Н. В. Проєктна технологія: сутність, досвід використання, перспективи. *Початкове навчання*. 2009. № 25. С. 2-11.
42. Поручинська І. В., Поручинський В. І., Слащук А. М. Використання методу проєктів на уроках географії. *Вісник науки та освіти*. № 3(21). 2024. С. 878-886.
43. Пустовойт В. П. Використання методу проєктів на уроках географії. URL: <https://valpustovoit.ucoz.com/publ>
44. Романовська М. Б. Метод проєктів у навчальному процесі : методичний посібник. Харків : Веста: Видавництво «Ранок», 2007. 160 с.
45. Слободяник О. Аналіз поняття «проєкт», «проєктна технологія», «педагогічне проєктування» у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2015. Том 3, № 7. С. 234-243.

46. Торубара О. М. Використання інноваційних технологій в навчальному процесі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів : ЧНПУ, 2011. Вип. 83. С. 220-223.
47. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академія, 2002. 528 с.
48. Янкович О. І. Освітні технології сучасних навчальних закладів : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.
49. Dewey J. Experience in Education. The latter works of J. Dewey. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1938.
50. Knoll M. The project method : Its vocational education origin and international development / M. Knoll. *Journal of Industrial Teacher Education*, 1997. Vol. 34/3.
51. Milerski B. *Pedagogika. Leksykon PWN* / Bogusław Sliwerski, Bogusław Milerski. Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 2000. 284 s.